

Johan Sebastian Welhaven: 200 år

SAMMENDRAG

Harald Bache-Wiig

Mellom evighet og leilighet. Om "Caroline Stenersen", et gravdikt av J.S. Welhaven.

Mitt foredrag vil i hovedsak handle om et av Welhavens leilighetsdikt fra samlingen *Digte* (1839). Det dreier seg om et "gravdikt", etter all sannsynlighet skrevet på bestilling av professor i tologi, Stener J. Stenersen (1789 – 1835). Hans datter, Caroline, døde 8 år gammel i 1834, og Welhaven forfattet en tekst som vel har vært framført i kirken eller ved graven under begravelsesseremonien.

Diktet er interessant av flere grunner. Dels fordi det kan leses både som en salme og som et leilighetsdikt. Dels fordi det viser til en viktig side ved Welhavens romantiske forestillingsverden som er knyttet til et romantisk barnesyn. Antakelig kan dette diktet brukes til å antyde en spenning mellom en tradert, religiøs forestillingskrets og den romantisk-elegiske forestillingsverden Welhaven dyrker som poet.

Første del av foredraget vil ta for seg brytningen mellom salmepreg og leilighetsdikt. De gjennomgående dikotomiene risses opp, samtidig som fraværet av en mer ortodoks, kristen dualisme påpekes. I denne sammenhengen blir Welhavens skrift om et forbedret salmeverk (1840) trukket inn. På flere måter kan diktet sees som et slags utkast til en salmetekst slik Welhaven forestilte seg at de kunne formes i hans egen samtid.

I en ekskurs vil jeg også peke på et visst slektskap med den type allegorisk framstilling av menneskets livsløp som vi kan finne i samtidig billedkunst, her med eksempel hentet hos amerikaneren Thomas Cole (1801 – 48) i hans billedsyklus "The voyage of life" (ca. 1840).

I andre del av foredraget vil jeg komme nærmere inn på de romantiske forestillinger om barndommen og dens mytisk-religiøse betydning for menneskelivet. Jeg vil peke på en ikonografisk og teologisk tradisjon som utpekte Jesus som "barnevennen", og som etterhvert la et grunnlag for å oppfatte "det evige barnet" som den voksnes skytsengel gjennom livet, med kjente nedslag i litteraturen. Noen paralleller i diktningen til Welhavens danske samtidige, B.S. Ingemann, vil bli påpekt.

I siste del vil jeg utvide mot noen få andre dikt av Welhaven som tematiserer barndommen og dens betydning for voksenlivet, og jeg vil kort drøfte i hvilken grad det omtalte gravdiktet kan sies å være representativt i denne sammenhengen.

Gudleiv Bø

Welhavens sagn-dikt

Hvorledes blei norsk folketru formidlet til de norske elitene på 1800-tallet? Andreas Fayes *Norske Sagn* (1833) advarte mot folkets vrangforestillinger. P. C. Asbjørnsens sagn filtreres gjennom to fortellere: for det første den ulærde tradisjonsbæreren fra folkedjupet, som anser sagnet for sant, og/ eller er sterkt emosjonelt engasjert i det fortalte – for det andre den kondisjonerte sagn-samleren og nedskriveren, som likner Asbjørnsen, og som gjerne forholder seg lett ironisk til både tradisjonsbæreren og tradisjonen. Det er et stort sprang fra denne holdningen til den vi møter i nyromantikken hos Lie, Garborg og Kinck. Forståelsen av sagnet bæres fortsatt av et rasjonalistisk verdensbilde, men der Faye og Asbjørnsen markerer avstand, signaliserer nyromantikerne innlevelse og medlidenhet.

Et sted inne i dette spenningsfeltet befinner Welhaven seg. Han er forskjellig fra Faye og Asbjørnsen ved at han – som Lie, Garborg og Kinck – framstiller tradisjonsbæreren med

empatisk interesse. Men et vanskelig spørsmål er om han først og fremst foregriper nyromantikernes i deres psykologiserende rasjonalisme, eller om det i Welhavens sagn-dikt finnes en genuint romantisk åpning mot det mytiske som folkelige manifestasjoner av noe transcendent.

Langt de fleste av Welhavens sagn-dikt er versifiserte "historiske sagn" – dvs. beretninger med mytiske innslag om historiske personer – særlig Olav den Hellige. En annen kategori er versifiserte myter fra Snorre-Edda. Ingen av disse vil jeg gå inn på. I stedet vil jeg fokusere på hans versifiserte naturmytiske sagn – om møter mellom mennesker og naturvetter, idet jeg først og fremst vil drøfte hva naturvettet representerer. Dikt jeg vil berøre, er "Eivind Bolt", "Harald fra Reine", "Alfernes Lind", "Møllergutten" / "Nøkken i Kværnen", "I Kivledal" og "Det omvendte Bæger". I alle de seks første møter vi kunstnere eller personer som på ulike møter vier seg til "det skjønne" – en eksistensform som imidlertid er uforenlig med livet mellom menneskene med alle hverdagens trivialiteter. Likevel ligger det nær å spørre om det er "det skjønne" som rommer tilværelsens essens, det egentlige, møtet med ånden. Men det kan se ut som om alle disse naturmytene blir motsagt av "Det omvendte Bæger"; der er det åpenbart at kjærligheten mellom mennesker og livet blant menneskene rangeres høyere enn naturmytens estetiske tilværelse

Sissel Furueth

Strategiske mislesninger. J. S. Welhaven som litteraturkritiker

Det er påtakelig hvordan Welhavens litteraturkritikk, i likhet med store deler av kritikk for øvrig ved inngangen til 1800-tallet, er utformet etter mønster fra rettstalen og den juridiske diskursen. I Henrik Wergelands Digtekunst og Polemik ved Aktsykker oplyste (1832) kommer den juridiske grunnstrukturen blant annet til uttrykk gjennom hyppig bruk av begreper som "bevis", "sak", "kjennelse" og "forsvar" samt stadige henvisninger til dikterens "lovløshet". Konferanseinnlegget skal ikke primært være en påvisning av domsretorikken i Welhavens kritikk, men en drøfting av hvordan kritikerens omhyggelige bevisframleggelse viser seg å være en risikofylt strategi i kampen om norsk lyrikkhistorie. Welhavens utstrakte bruk av sitat og parafrase gir grunnlag for ulike vurderinger av (blant annet) Wergelands diktning. Welhavens kritiske persona er i betydelig grad knyttet til den sarkastiske parafrasen og det som synes å være strategiske mislesninger, hvilket gjør det vanskelig for kritikeren å kontrollere effekten av sine utsagn. Det er imidlertid ikke fordreining og reduksjon av diktningen som er det mest slående ved Welhavens lesninger, men en dekonstruerende grundighet som åpenbarer viktige tolkningsnøkler til Wergelands forfatterskap. Med andre ord er den historieskapende dimensjonen ved Welhavens kritikk ikke bare knyttet til hans eksplisitte verdiutsagn, men i vel så stor grad til blottleggingen av ambivalente strukturer og hermeneutiske potensialer i diktningen han tar for seg.

Hans Hauge (Aarhus Universitet)

Hvad slags nationalisme skulle dæmre i Norge i 1834?

"Folkets Arv, som laae forborgen,/glimted frem af Templets Grund" – "Norges Land er for Lyset vundet" (Welhaven, 1861).

Hvad slags nationalismer er det egentlig, som Welhaven angriber og forsvarer i Norges Dæmring? Eftersom nationalismen er vendt tilbage som forskningsobjekt og fare, skal jeg forsøge at bestemme de stridende nationalismedefinitioner, der var i omløb i tiden efter 1814 i lyset af de nyeste teorier om nationalisme i det andet moderne, hvor kosmopolitisme er banal og det nationale en drøm. Hvis det nationale er en narration og lig en roman, hvorfor skrev Welhaven så sonetter? De kunne ikke bruges til at forestille fællesskab.

Hvis der er en politisk og en kulturel nationalisme, da må Wergelands norsk-norske være den politiske og Welhaven dansk-norske den kulturelle eller er det omvendt? Man skal også tenke på, at de begge skrev i en stat, der ikke var en nasjonsstat.

Endnu i dag tales om en lukket og en åben nationalisme. Welhavens ville være den åbne. Dog vil jeg forsøge at dekonstruere modsætningen mellem lukket og åben nationalisme, fordi denne skelnen er national.

Welhaven citatet ovenfor er valgt, også fordi årstallet stort set falder sammen med afslutningen af Den Amerikanske Borgerkrig og opfindelsen af Italien.

Jon Gunnar Jørgensen

Norges Dæmring og nasjonsbyggingen

Etter 1814 sto nordmennene overfor en stor utfordring. Den nye norske staten skulle bygges opp, ikke bare økonomisk og administrativt, men også politisk og ideologisk. Jeg vil se på de ideologiske aspektene og vise hvordan historien ble anvendt som redskap i denne nasjonsbyggingen. I Norges Dæmring tar Welhaven opp nettopp dette, at nordmennene ser seg selv i glansen av fortidens helter, uten at de viser den handlekraft som kreves for å løfte denne arven. Denne kritikken kommer i en tid (1834) da nasjonsbyggingen ble intensivert, og nettopp utnyttelsen av de historiske kildene fikk stor oppmerksomhet. Den sterke historieinteressen og bevisste satsingen på å formidle kunnskap om fortiden er med på å danne et bakteppe for Welhavens dikt, selv om Welhavens kritikk bare rammer en del av denne ideologiske storsatsingen. I 1864, i åpningsdiktet til Episk Brand, tar Henrik Ibsen opp den samme kritikken med en kanskje enda skarpere tunge. Ibsen viser direkte tilbake til Welhavens dikt. Selv om Welhaven forholder seg til tydelige tegn i tiden, så kommer nasjonalismekritikken tidlig, og den peker framover. Ibsens dikt viser at den har full gyldighet 30 år senere.

Ole Karlsen

Welhaven og bildekunsten

Mye er skrevet om Welhavens egen system med bildekunst og hans rolle og innsats i etableringen av kunstinstitusjoner i Norge (f.eks. hos Sigurd Willock i "Johan Sebastian Welhaven og billedkunsten"). Welhavens forholdningsmåte i forhold til skiftende retninger i det begynnende norske kunstliv (f.eks. fra Dahl-skolen til Düsseldorferne) er mindre beskrevet, og likeens de ekfrastiske tilløp hos Welhaven i brev og dikt. I mitt innlegg vil jeg gå inn på disse temaene samt også kommentere det som gjerne kalles "det maleriske" i Welhavens poesi.

Thor Inge Rørvik

Welhaven som filosof – noen momenter til en vurdering

Litteraturen om Welhaven tar gjerne for gitt at det var dikter han egentlig var. Hans virke som lektor og senere professor i filosofi ved Det kongelige Frederiks Universitet nevnes i den forbindelse nærmest i forbifarten – og anføres også som en mulig årsak til at hans diktning stagnerte. I de få tilfeller hvor det likevel gjøres forsøk på å redegjøre for hans filosofiske virke, konkluderes det gjerne med at han manglet originalitet – eller at hans egentlige filosofi

var en form for eksistensialisme som ikke finnes nedtegnet, men kun eksisterer som brokker i hans poetiske arbeider.

Mitt foredrag vil derfor forsøke å plassere filosofen Welhaven i en kontekst som gjør det mulig å foreta en rettfærdig vurdering av hans virke. Jeg vil først gi en redegjørelse for hvilke krav man i datiden stilte til en universitetslærer i filosofi. Deretter vil jeg med bakgrunn i de studentnotater som finnes fra Welhavens forelesninger si litt om hva det var han faktisk foreleste over – og i hvilken grad hans i sine forelesninger skiller seg ut fra sine forgjengere. Avslutningsvis vil jeg også si noe om hvordan Welhaven selv så på sitt virke, særlig med tanke på forbindelsen mellom filosofi og litteratur.

For ordens skyld: Jeg har konferert med Camilla Serck-Hansen og vi har blitt enige om å ikke overlape tematisk. Jeg kommer følgelig ikke til å si noe særlig om Welhavens metafysikk, men vil forholde meg til et materiale som i hovedsak er upublisert og følgelig nokså ukjent for de fleste.

Anne-Lise Seip

Hvordan forstå Welhaven? Biografens problemer.

Alexey Selnitsin

Dødsmotiv i J.S. Welhavens diktning

Dødsmotivet som betydde mye for romantikere og deres diktning, tar en viktig plass i Welhavens forfatterskap. Det står ikke isolert fra de andre hovedmotivene hos ham, slike som erindring og drøm.

I hans tidligere diktning opplever man døden som et mysterium, en overgang til en annen verden, der forsoning og fred rå. Det kan man godt se i f. eks. "Byens Kirkegaard". Bildet av dødsriket, en kirkegård, kan opptre som parallell en Edens hage, der mennesker, t o m de som ennå lever, får sjelro, henvender seg til erindringer, til sitt indre, ekte "jeg".

I mange tilfeller ser vi hvordan naturens evige kraft og uendelige liv står som motsetning til den enkeltes skjøre og korte eksistens. Det er kun mennesker som sørger over sine avdøde og har dem fortsatt i minne. Dette gjør ikke naturen ("Vildanden", "Løvfald").

Et mer tragisk bilde av dødsriket ser vi i diktene skrevet etter Idas bortgang, bl a i "Ved Kirkegaarden". Her opplevs døden som den eneherkende, og selve naturen må bøye seg for den.

I senere Welhavens diktning utvikler dødsmotivet seg også i en annen retning. Dikteren og hans jeg grubler om liv og død i åndelig forstand ("Aandens Liv"). Og da er det nettopp menneskeåndens død det verste som kan skje med den enkelte.

Grensen mellom liv og død er ifølge dikteren ikke alltid så klar og tydelig. Både død og liv, drøm og virkelighet, nået og erindring kan tenkes som deler av et samlet hele. I disse dimensjoner lever Welhavens poetiske jeg, som ikke vil begrense seg med bare en verden.

Camilla Serck-Hanssen

I innledningen til Welhavens / "Metafysikk i 100§"/ nevnes to tyske filosofer som sannsynligvis har hatt innflytelse på Welhaven: Wilhelm Traugott Krug og Friedrich Eduard Beneke. Beneke var svært kritisk til Kants filosofi. Krug derimot var ikke bare Kants etterfølger i professoratet i logikk og metafysikk i Königsberg, hans egen filosofi var langt på vei en gjentakelse av Kants synspunkter. Foredraget belyser hvordan Welhavens metafysikk står i gjeld til disse tenkerne samt dens forhold til Kants transcendentalfilosofi.

Eivind Tjønneland

Erindringsproblemet hos Welhaven

Med utgangspunkt i noen sentrale dikt diskuteres erindringens status som psykologisk, erkjennelsesteoretisk, poetologisk og moralsk problem hos Welhaven. På norsk er det bare tre ord som rimer på Erindring: Lindring, Hindring og Tindring. Welhaven bruker de to første en rekke steder: Erindringen kan være en hindring for subjektet, men også en lindring. Welhaven betoner altså først og fremst erindringens motsigelsesfulle psykologiske betydning. Når han beskriver kollektiv erindring, er erindringens rolle ofte entydig positiv, og spranget fra erindring til handling synes også mindre. Selv om erindringen ikke nevnes i "Digtets Ånd", har den likevel en poetologisk betydning gjennom sin "sveven", sin idealiserende kraft, den renser erfaringen fra det tilfeldige og jordiske. I den grad erindringen hos Welhaven ofte er uttrykk for en melankolsk fiksering, er det problematisk at den samtidig skal kunne spille rollen som erkjennelsesfrigjørende og handlingsinitierende instans. Foredraget vil eksponere denne motsigelsen i Welhavens forfatterskap.

Eirik Vassenden

Welhaven og den andre romantikken

Hva er norsk romantikk? Spørsmålet har vært stilt mange ganger, og oftest fører det inn i en lang rekke nyanseringer og supplementer til litteraturhistorieskrivningens sorterende kategorier. I innlegget vil jeg gå et stykke i motsatt retning, og diskutere den norske romantikkresepsjonen med vekt på rollefordelingen mellom Wergeland og Welhaven, og med et kritisk blikk på forestillingen om de to "linjene" som sorterer under hver dikter. Dette som har vært beskrevet som hhv. "romantikk" og "romantisme" (Havnevik), eller "revolusjonær romantikk" og "sentimentalromantikk" (Aarseth), etc. Den norske miniatyrmodellen av romantikken skal videre kontekstualiseres, og særlig interessant er det i så måte å se nærmere på Welhavens plassering i forhold til den samtidige (sentral)europiske sen- og etterromantikken. I denne anledning er Welhavens ofte forenklet fremstilte forsoningsetetikk et interessant studieobjekt: De mange krakeleringer i det av dikteren forsonte universet gjør det nemlig relevant å fremheve de trekk hos Welhaven som peker ut av både det pompøst polemiske og det harmonisk avklarte – nemlig de ambivalenser, uklarheter og forbehold som ledsager svært mange påstander om det harmoniske og idealisert allmene.

Bente Aamotsbakken

Johan Sebastian Welhavens betydning i skolens kanon

Johan Sebastian Welhaven har vist seg å være en kanonisert forfatter hvis vi ser på litteraturhistorier og antologier til bruk i videregående opplæring fram til siste reform, LK06. Forfatteren er særlig representert ved to dikt: "Digtets Aand" og "Republikanerne". Foredraget vil drøfte hva som ser ut til å skje med kanoniseringen av Welhaven i den nye reformen LK06 siden denne er orientert mot linjer som modernitet og modernisme og ikke mot perioder og/eller forfatterskap. I tillegg vil framstillinger av Welhaven i tidligere antologier og litteraturhistorier til skolebruk bli belyst. Det er ofte slik at Welhavens betydning som forfatter og kulturpersonlighet framkommer indirekte gjennom omtalen av andre samtidige forfattere (Henrik Wergeland og Camilla Wergeland). Foredraget vil derfor se på hvilket bilde som tegnes av Welhaven gjennom slike relasjonelle omtaler.

Avslutningsvis vil det kanoniserte "Digtets Aand" bli kommentert med hensyn til hvilken betydning det kan ha for elever i dagens videregående skole.

Arnfinn Åslund

Bjørnsens kritikk av Welhaven

Jeg vil legge hovedvekten på Bjørnsens store anmeldelse av "En Sjel i Vildmarken" som sto i Morgenbladet i mars 1856. Denne teksten gir imidlertid et så ensidig inntrykk at jeg vil supplere med noen synspunkter fra andre tekster. Anmeldelsen resulterer i en smule avisdebatt som jeg også må gå litt inn på.

I anmeldelsen får Welhaven en del får ros sine tidligere bragder, men den aktuelle fortellingen slaktes. Teksten utleverer forfatterens skrivekunst gjennom flere sitater slik at det nærmer seg latterliggjøring. Ettersom Bjørnson tross alt også minner om de sterke sidene ved Welhaven, blir anmeldelsen et råd til Welhaven om å gjøre det han kan, "Enhver paa sin Plads", som det heter i tittelen.

Diskusjonen av prosastil og fortellerteknikk viser hvordan den uferdige forfatter arbeider for å lære seg sitt fag. Bare en drøy uke etter anmeldelsen debutterer han som skjønnlitterær forfatter med første episode av "Aanun".

Kritikeren Bjørnson finner Welhaven seint i karrieren. Når jeg også vil trekke inn enkelte andre tekster, er det blant annet for å få frem hans høye vurdering av Welhavens lyrikk.